

شاخص های تحکیم خانواده بر اساس سوره احزاب با تأکید بر اصول عاطفی

زهرا پرناک^۱

چکیده

از مهمترین مشکلات بشری، چالشهای پیش روی خانواده هاست. گذر از سنت به مدرنیته، افزایش آمار طلاق بویژه طلاق عاطفی و توافقی، تغییر ذائقه ها و تقلید از سبک زندگی غربی، شبکه های ماهواره ای و .. از مهمترین تهدیداتی است که خانواده ها را دچار اختلال کرده است، لذا فاصله گرفتن از ملاکها و اصول قرآنی نشان دهنده خطر است. عنوان مقاله «شاخص های تحکیم خانواده بر اساس سوره احزاب با تأکید بر اصول عاطفی» است. روش تحقیق نقلی و حیانی، روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و روش پردازش اطلاعات توصیفی و تحلیلی است. این مقاله در دو بخش اصل سازش و مدارا که در آن مطالبی با عناوین تأثیر سازش و مدارای والدین در تربیت فرزندان، تأثیر مدارای زن نسبت به شوهر، تأثیر مدارای مرد نسبت به همسر خود و در ادامه نیز اصل حیا آمده است. با بررسی و توصیف این اصول از دیدگاه سوره احزاب یافته ها این است که خداوند در آموزه های قرآنی برای محقق شدن هدف تحکیم خانواده، زن و مرد را به تکالیفی در این باب دعوت نموده است. از جمله این تکالیف عبارتند از اصل سازش و مدارا و اصل حیا که همسران با کنار گذاشتن خودخواهی و جایگزینی مدارا در زندگی و رعایت حیا که به مثابه دژی استوار به جهت تعدیل روابط و به عنوان نیروی کنترل کننده ی درونی است، قطعاً کانون خانواده را به آرامش خاطر همراه با عواطف شایسته انسانی نزدیک و موجبات استحکام خانواده همراه با نسلی سالم و پویا و خوشبخت در دنیا و آخرت را فراهم کرده است.

^۱. طلبه سطح ۴، گرایش تفسیر تطبیقی، تربیت مدرس صدیقه کبری (سلام الله علیها) قم، ۰۹۱۶۳۶۸۷۰۸۶

واژگان کلیدی عبارتند از : تحکیم، خانواده، سازش و مدارا، حیا.

مقدمه

استحکام بنای مقدس خانواده در گرو ارتباط اعضای آن است از این رو، برای تعالی خانواده باید بر تحکیم روابط اعضای آن توجه ویژه ای شود. از سویی دیگر خانواده و خانه محل آرامش اهل آن می باشد و هیچ عاملی نباید امنیت آن را به خطر بیندازد و زن و مرد بیش از هر وظیفه ی دیگری، مسئولیت ایجاد حفظ این آرامش را دارند چرا که امنیت در خانواده از حساسیت ویژه ای برخوردار است و خانواده نیازمند به امنیت روحی و روانی در درون و بیرون است. و این جایگاه از منظر قرآن دارای منزلت بسیار بالایی است که حفظ حریم آن بر همه توصیه شده است. حال باید دانست که شاخص های تحکیم خانواده بر اساس سوره احزاب با تأکید بر اصول عاطفی چه شاخصه هایی هستند و به جهت یافتن این شاخصه های مهم باید در راستای پاسخ گویی به این سوالات بود که اصل سازش و مدارا و همچنین اصل حیا چه نقشی در تحکیم خانواده ایفا می کنند.

لذا از میان همه نهاد های اجتماعی، خانواده، در تربیت و تکامل انسان وظیفه خطیری را بر عهده دارد. چون اولین تأثیرات محیطی دریافت شده توسط افراد از محیط خانواده است و حتی تأثیر پذیری از سایر محیط ها می تواند از همین محیط نشأت گرفته باشد و در واقع می توان گفت همه چیز از خانواده آغاز می گردد. لذا عواملی همچون تغییرات سریع تکنولوژی، گریزان بودن از سنت و روی آوردن به مدرن بودن، افزایش آمار طلاق به ویژه طلاق عاطفی، طلاق توافقی، تغییر ذائقه ها و مدل زندگی، ناسازگاری های اخلاقی و در نتیجه کاهش روابط صحیح اعضای خانواده و از مهمترین آسیب ها و تهدیداتی است که می توانند خانواده ها را درگیر کنند. لذا ضرورت پرداختن به موضوع تحکیم خانواده کاملاً روشن و واضح است چرا که فاصله گرفتن از ملاک ها و اصول قرآنی ترسیم شده، نشان دهنده ی خطری است که باید به آن توجه بیشتری شود و برای داشتن خانواده ای مستحکم در برابر این آسیب ها باید به اصول و فرهنگ قرآنی پایبند بود.

بدین جهت راجع به تحکیم بنیان خانواده کتب و مقالاتی نگاشته شده، از جمله کتاب تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث (محمدی ری شهری، ۱۳۸۷) که در این اثر عوامل تحکیم خانواده از آیات و روایات بررسی شده است. همچنین مقاله تحکیم خانواده در آموزه های قرآنی (حسینی، ۱۳۸۳) که در این مقاله، انگیزه تحکیم روابط در خانواده و عوامل موثر بر تحکیم روابط و ساختار خانواده آرمانی و در نهایت اصول تحکیم خانواده را در قرآن بررسی نموده و یافته های بدست آمده نشان می دهند که این پژوهش ها غالباً در چارچوب قرآن و روایات بصورت کلی بررسی شده و با جستجوی گسترده، این موضوع مهم در سوره احزاب و به صورت پژوهش مستقلی صورت نگرفته است. لذا در این پژوهش، با توجه به آیات سوره احزاب، شاخص های تحکیم خانواده با تأکید بر اصول عاطفی استخراج گردید.

مفهوم شناسی:

تحکیم: حَكَمَ أصله: منع منعا لإصلاح، و منه سميت اللّجاء: حَكَمَةُ الدَّابَّةِ، فقیل: حَكَمْتُه و حَكَمْتُ الدَّابَّةَ: منعته بالحكمة؛ حُكْم اصلش منع و بازداشتن برای اصلاح است. حَكَمَةُ - لگام و دهانه حیوان را نیز، حكمة نامیده اند. (راغب إصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۲۴۸) کلمات مترادف: استحکام، استقرار، استواری، برقراری، تثبیت، تقویت. و کلمات متضاد: تضعیف و معادل در عربی: مَنَعَ.

خانواده: در لغت، به معنای دودمان و تبار است. (دهخدا، بی تا: ۶/ ۹۴۳۸) همچنین به معنای خاندان، اهل خانه، اهل بیت. (محمدی ری شهری، ۱۳۸۷: ۱۱) و کلمات مترادف: اعقاب، اهل بیت، تبار، تیره، خاندان، دودمان، سلاله، طایفه، فامیل، خیل خانه. و کلمات متضاد: بی تیر و تبار، بی خاندان و دودمان. معادل در عربی: اهل بیت، عائله

عاطفی: عاطفه [طِفْ] (عِص) محبت، مهربانی کردن (دهخدا، بی تا: ۲۲/ ۱۵۷۱). (عِص) مهر، محبت، دوستی و علاقمندی نسبت به دیگران است. (معین، ۱۳۷۱: ۲/ ۲۲۶۲)

واژه عطف، در فرهنگ عرب که ریشه کلمه عاطفه در بحث ماست، نیز در مفهوم توجه و میل چیزی به چیز دیگر به کار رفته، با این تفاوت که در مفهوم اصطلاحی «عاطفه» مورد نظر ما، عطف و توجه مطلق نیست؛ بلکه، محدود به

مواردی است که طرف توجه انسان، یک انسان باشد نه چیز دیگر. (مصباح یزدی، ۱۳۷۸: ۲۱۶)

کلمات مترادف: احساسات، هیجانات، شور، اشتیاق و علاقه شدید، عطوفت، محبت، الفت، شفقت، دوستی، مهربانی، میل و رغبت، عنایت، رأفت، عفو.

کلمات متضاد: انفعال، بی محبت، سنگین دل، سرد مهر، نامهربان، بی روح، خشک و معادل در عربی: قلب - مودت. از این رو، با توجه به دیدگاه های مطرح شده در باب معانی لغوی سه واژه تحکیم، خانواده و عاطفه باید گفت تحکیم به معنای قوی بودن، و خلل ناپذیری آمده است که از ریشه «حکم» به معنای «منع» بوده و معنای باز داشتن و جلوگیری را می رساند. و خانواده نیز به معنای اهل بیت و دودمان و عائله آمده است. همچنین عاطفه به معنای محبت و مهربانی و دوستی کردن و توجه و میل چیزی به چیز دیگر به کار رفته است.

اصطلاح شناسی:

تحکیم: تحکیم به معنای قوی بودن، استوار ماندن، تقویت شدن و خلل ناپذیری آمده است که از ریشه «حکم» به معنای «منع» بوده و معنای باز داشتن و جلوگیری از هرگونه اخلال گری و تباهی را می رساند.

خانواده: «نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می گیرد و با تولید مثل، توسعه می یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو، اسلام، که برنامه ی تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است.» (محمدری شهری، ۱۳۸۷: ۱۱) همچنین گفته شده: «خانواده متشکل از افرادی است که از طریق پیوند زناشویی، هم

خونی یا پذیرش فرزند با یکدیگر به عنوان زن، مادر، پدر، شوهر، برادر، خواهر و فرزند در ارتباط متقابل هستند؛ فرهنگ مشترک پدید می آورند و در واحد خاص زندگی می کنند.» (قنادان، ۱۳۷۵: ۱۴۸)

عاطفی: عاطفه انجذابی است نفسانی که یک انسان، نسبت به انسانی دیگر، در خود احساس می کند و می توان آن را به رابطه بین آهن و آهن ربا تشبیه نمود. انسان در چنین حالتی احساس می کند که به طرف انسان دیگری که مورد عاطفه اوست کشیده می شود. (مصباح یزدی، ۱۳۷۸: ۲۱۶)

عاطفه یکی از حالات نفسانی انسان است که می تواند تأثیراتی بسزا بر ایمان و باورها بگذارد. این تأثیر به ویژه در ارتباط با خداوند سبحان نقشی مهم را دارد؛ چرا که ایمان کار قلب است و قلب همان روح و نفس انسانی است که به منزله عنوان کانون ادراکات، احساسات و عواطف است که درک می کند، می اندیشد، مرکز عواطف انسان است، تصمیم می گیرد، دوستی و دشمنی می کند و منشأ همه صفات عالی و ویژگی های انسانی است (مطهری، ۱۳۷۴: ۷/ ۱۲۵)

بنابراین از مجموعه تعاریف ذکر شده باید گفت خانواده مجموعه ای از افراد است که یک جا در کنار هم زندگی می کنند و معیار هم زیستی آنها قرابت یا زوجیت است. و این افراد دارای رفتارهایی هستند که به علایق، احساسات، ارزش ها، اخلاقیات و عواطف آنها مربوط می شود و با رحمت و شفقت خاصی که بین پدر و مادر و فرزندان و سایر اعضا وجود دارد می توانند از هر گونه آسیبی که بنیان خانواده را تهدید می کند با تحکیم روابط ناشی از همان عواطف سرشار که از بصیرت و تعقل سرچشمه می گیرد، جلوگیری نمایند.

۱- زن و مرد با رعایت اصل سازش و مدارا نسبت به یکدیگر در زندگی و عدم خودخواهی و حرف خود را به کرسی نشاندن می توانند موجب آرامش، صمیمیت در خانواده شوند و در زندگی بجای خودخواهی، با همفکری هم در جهت حل مشکلات پیش آمده و همچنین تربیت صحیح فرزندان خود گام بردارند و با ایجاد آرامش روحی، روانی و جسمی در خانواده، توفیقات و برکات الهی و خوشبختی را برای زندگی مشترک خود فراهم نمایند.

۲- حیا به عنوان ترمز درونی و ایجاد کننده ی روابط متعادل، کانون مقدس خانواده را به آرامش در زندگی رهنمون می کند، چراکه حیا با ایجاد روابط صحیح، یک الگوی رفتاری سالم مبتنی بر حفظ حرمت یکدیگر در خانواده را ایجاد و بدین وسیله نتیجه آن خانواده ای با نشاط و سرزنده به همراه فرزندانی با روح و روان سالم و تربیت شده بر اساس اصل یاد شده خواهد بود که حتی در سایه آن سلامت روح و روان جامعه هم فراهم می شود.

بنابراین با توجه به این نتایج، این تحقیق بصورت مستقل به بحث تحکیم خانواده با تکیه بر اصول عاطفی در سوره احزاب پرداخته و این در حالی است که پژوهش های صورت گرفته در این موضوع غالباً در چارچوب قرآن و روایات بصورت کلی بررسی شده است و با جستجوی گسترده عنوان این مقاله در هیچ کتاب و مقاله ای وجود نداشته و پژوهش مستقلی هم صورت نگرفته است. لذا در این پژوهش، با توجه به آیات سوره احزاب، شاخص های تحکیم خانواده با تأکید بر اصول عاطفی استخراج گردید. از این رو می توان با توجه به مهم و اساسی بودن این مسأله، سایر اصول مبتنی بر تحکیم خانواده را در سوره احزاب استخراج نمود.

فهرست منابع

* قرآن کریم

- ۱- ابن بابویه القمی، محمد بن علی، ۱۳۶۷، من لا یحضره الفقیه، ترجمه ی علی اکبر غفاری، تهران، ۶ جلد، چاپ اول، نشر صدوق.
- ۲- _____، ۱۳۸۵، علل الشرائع، قم، ج ۲، چاپ اول، کتاب فروشی داوری.
- ۳- امین، نصرت بیگم، ۱۳۷۷، اخلاق و راه سعادت، اصفهان، بی جا، انجمن حمایت از خانواده های بی سرپرست.

- ۴- اسکندری، حسین، ۱۳۸۵، آیه های زندگی، تهران، ۱۰ جلد، چاپ اول، سروش (انتشارات صدا و سیما).
- ۵- بروجردی، حسین، ۱۳۸۶ ق، جامع احادیث الشیعۀ، تهران، ۳۱ جلد، چاپ اول، انتشارات فرهنگ سبز.
- ۶- پاینده، ابو القاسم، ۱۳۸۲، نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله)، تهران، چاپ چهارم، دنیای دانش.
- ۷- پسندیده، عباس، ۱۳۸۳، تهران، بی جا، پژوهشی در فرهنگ حیا، دارالحديث.
- ۸- _____، ۱۳۹۰، رضایت زناشویی، تهران، چاپ اول، نشر معارف.
- ۹- _____، ۱۳۸۶، غنچه های شرم (نگاهی نو به مفهوم حیا)، قم، بی جا، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحديث سازمان چاپ و نشر.
- ۱۰- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، ۱۴۱۰، غرر الحکم و درر الکلم (مجموعه من کلمات و حکم الإمام علی علیه السلام)، قم، چاپ دوم، دار الکتاب الإسلامی.
- ۱۱- توحیدی نژاد، علی، ۱۳۹۲، مدارا و نقش آن در تحکیم و رشد خانواده، حدیث حوزه، سال سوم، شماره ۶.
- ۱۲- جعفریان، رسول، ۱۳۸۰، رسائل حجابیه، قم، ۲ جلد، نشر دلیل ما.
- ۱۳- حرانی، حسن بن علی، ۱۳۸۲ ش، تحف العقول، ترجمه ی صادق حسن زاده، قم، چاپ اول، انتشارات آل علی علیه السلام.
- ۱۴- حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹، وسائل الشیعۀ، قم، جلد ۳۰، چاپ اول، مؤسسه آل البيت (علیهم السلام).
- ۱۵- حاج علی اکبری، محمد جواد، ۱۳۸۷، مطلع عشق (گزیده ای از رهنمود های حضرت آیت الله خامنه ای به زوجین جوان)، تهران، چاپ هفدهم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۱۶- خلعتبری، حسام الدین، عاطفه، کابلی، ۱۳۹۴، مجموعه کتاب های سبک زندگی اسلامی، تهران، چاپ اول، انتشارات تلاوت.

- ۱۷- الدیلمی، شیرویه بن شهردار، ۱۴۰۶ق، الفردوس بمأثور الخطاب، تحقیق: محمد السعید بن بسیونی زغلول، بیروت، ۵ جلدی، الطبعة الأولى، دار الکتب العلمیة.
- ۱۸- دهخدا، علی اکبر، بی تا، لغتنامه دهخدا، بی جا، ۳۴ جلدی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- ۱۹- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق، مفردات ألفاظ القرآن، بیروت - دمشق، ۱ جلد، چاپ اول، نشر دار القلم - الدار الشامیة.
- ۲۰- فتاحی زاده، فتحیه، ۱۳۸۸، حجاب از دیدگاه قرآن و سنت، قم، چاپ هفتم، مؤسسه بوستان کتاب.
- ۲۱- قنادان، منصور، ۱۳۷۵، جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، تهران، آوای نور.
- ۲۲- الکلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۶۹، أصول الکافی، ترجمه سید جواد مصطفوی، تهران، ۳ جلد، چاپ اول، نشر کتاب فروشی علمیه اسلامیة.
- ۲۳- لیشی واسطی، علی بن محمد، ۱۳۷۶، عیون الحکم و المواعظ، قم، چاپ اول، دار الحدیث.
- ۲۴- محدثی، جواد، ۱۳۸۴، اخلاق معاشرت، قم، چاپ اول، مؤسسه بوستان.
- ۲۵- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۳، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بیروت، ۱۱۱ جلد، چاپ دوم، دار إحياء التراث العربی.
- ۲۶- محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۸۶، میزان الحکمه، قم، ۱۴ جلد، بی جا، مؤسسه فرهنگی دار الحدیث سازمان چاپ و نشر.
- ۲۷- مصباح یزدی، محمد تقی، ۱۳۷۸، اخلاق در قرآن، مترجم تحقیق و نگارش محمد حسین اسکندری، قم، ج ۲، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه الله علیه).
- ۲۸- مطهری، مرتضی، ۱۳۷۴، قم، مجموعه آثار صدرا.

۲۹- معین، محمد، ۱۳۷۱ش، فرهنگ لغت، تهران، ۲ جلدی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر.

۳۰- وحدتی، راضیه، ۱۳۸۰، حیا و روح زندگی، تهران، چ اول، نشر موثق.